

PŘÍSTUPY K „DĚLÁNÍ“ HUMÁNNÍ GEOGRAFIE

1. Vnořené pozorování (Carl Sauer,...)
2. Prostorová věda (Peter Haggett, ...)
3. Reflexivní výzkum (Linda McDowell, ...)

1. Vnořené pozorování

Carl Sauer

- ◆ Berkeley school

„Magická transformace“ v podání Sauera

- ✦ odjíždí s batohem do „divočiny“
- ✦ otevřená mysl: bez očekávání, bez připravených otázek
  - snaží se zapomenout na život doma
- ✦ prochází krajinou, **pozoruje**, promluví s farmáři
  - hledá „smysl krajiny“ – proč krajina vypadá tak, jak vypadá
- ✦ techniky: procházka, fotografie, kresba, zapsání stručných poznámek
- ✦ „magická transformace“: geografické poznání regionu vzniká čistě z osobní přítomnosti pozorovatele v krajině
  - je intuitivní

Vnořené pozorování – dvě dimenze

✦ Osobní přítomnost a schopnost přímého pozorování

= nejstarší tradice geografického výzkumu.

✦ Dvě dimenze této tradice:

1. osobní přítomnost

- „být tam“, cestování do zkoumaných krajin

2. vlastní akt **pozorování**

✦ obě kontroverzní

- hledá „smysl krajiny“ – proč krajina vypadá tak, jak vypadá

„Být tam“ – osobní přítomnost

- ✦ Počátky geografie jsou ve výzkumných cestách
  - ◆ vědec = objevitel (Indiana Jones)
  - ◆ geografové členy objevitelských výprav J. Cooka aj.
  - ◆ A. von Humboldt (Jižní Amerika) – počátek systematického terénního průzkumu
- ✦ Tato tradice dnes problematizována:
  - nakolik jsou tyto práce důvěryhodné?
  - někteří objevitelé více agenti impéria než výzkumníky (Stanley)

„Být tam“ – osobní přítomnost

✦ Objevitelská tradice vedla k důležitosti terénního výzkumu

- ◆ Sauer: „terénní výzkum by měl být objevitelskou výpravou, ne mapovacím cvičením“
  - „čím více energie věnujeme vytváření předdefinovaných kategorií, tím menší je pravděpodobnost objevení něčeho nového“

✦ Zahrnutí terénního výzkumu do univerzitní geografie

- ◆ „*Field Geography*“ – ve 40., 50. letech v U.K.
- ◆ časopis *Field Studies* – od r. 1959
  - „předmětem studia je krajina, tak se na ni musíme naučit dívat vlastníma očima, nejen skrze média jako mapy, literatura a filmy“

„Být tam“ – kritika tradičního způsobu terénního průzkumu

- ✦ Geografové na cestách: reprodukují stejné vztahy s „domorodci“ jako koloniální výpravy
  - využívají svůj vliv a moc k čerpání znalostí, práce a dovedností
  - podobný problém nejen při výzkumu v Africe, ale i při výzkumu venkova, menšin, ilegální migrace, šedé ekonomiky...
  - naše přítomnost může být rušivá
- ✦ Osobní přítomnost je důležitá, ale nemůžeme předpokládat, že máme *právo na výzkum*
  - **přístup** ke komunitě si musíme **vyjednat, získat**
    - formálně (povolení...)
    - i lidsky (morálně)
  - více přemýšlet o důsledcích naší přítomnosti

Pozorování

Sauer: „geografické poznání spočívá na disciplinovaném pozorování“

- „Geografie - to jsou především poznatky získané pozorováním, uspořádané reflexí; z nich vychází srovnání a syntéza“
- „Žádná znalost není pro geografa důležitější, než ‘vidět, co tam je’“
- ◆ schopnost pozorování by se měla rozvíjet od dětství
  - nejprve pozorováním domácí krajiny, teprve potom zahraniční
- ◆ *Sidney Wooldridge*: oko pro krajinu („an eye for country“)
- ◆ *Geographical Field Group* (50. léta, U.K.)
  - cíl: vytáhnout geografy z kanceláří do terénu

Pozorování: kritika „ocularocentrismu“

- ✦ Geograf se staví do pozice privilegovaného pozorovatele
  - ◆ „zírá“ (dolů) na lidi a místa jako na výstavě
    - Derek Gregory: „svět jako výstava“
- ✦ Ale vizuální obrazy krajiny a lidí nejsou „nevinnými“ záznamy, ale **vytvářenými reprezentacemi**
  - ◆ David Livingstone: „umělecká vize“
    - pozorování, ale ovlivněné snahou vyhovět estetickým (i politickým) požadavkům doby
    - zobrazovali domorodce, jak je Evropané chtěli vidět
    - platí nejen o kresbě, ale i o fotografii
      - ◆ David Sibley: travellers
  - ◆ James Ryan (1997) – zkoumal fotografie vzdálených míst
    - ukazuje kulturní konstrukce, v nich obsažené
- ✦ Geograf není neutrální pozorovatel, ale vytváří reprezentaci lidí a míst

Pozorování: kritika „ocularocentrismu“

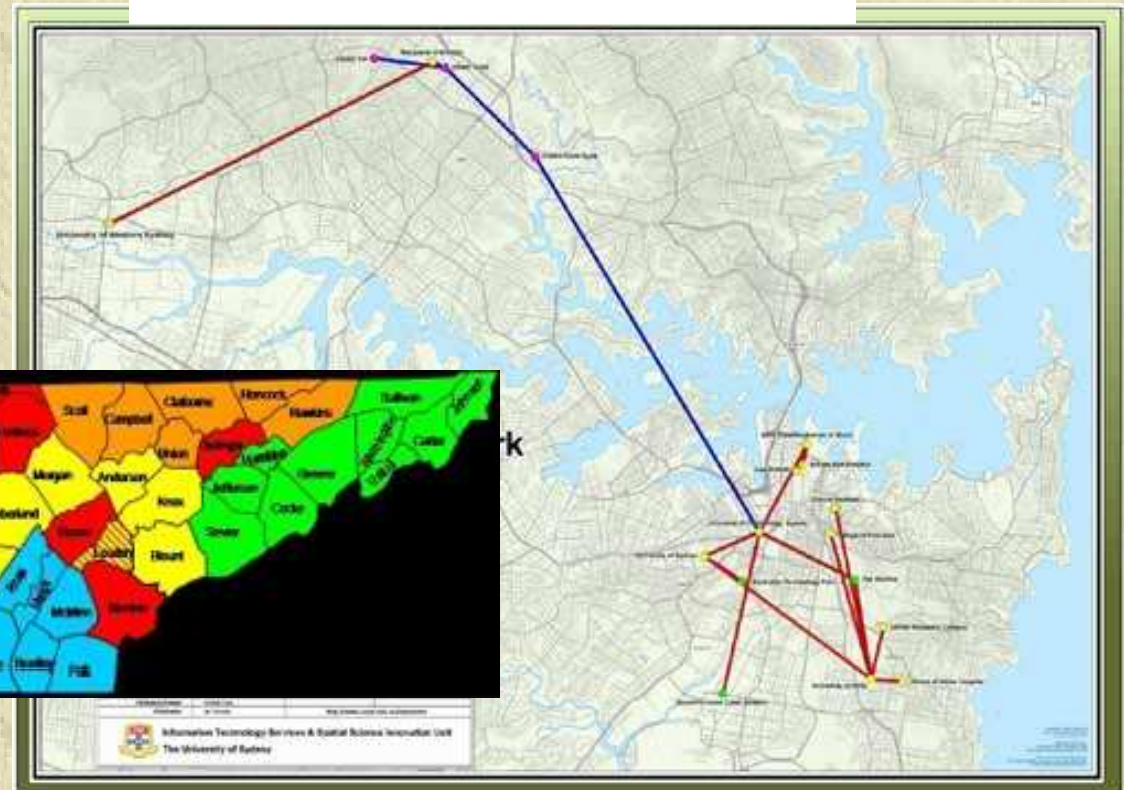
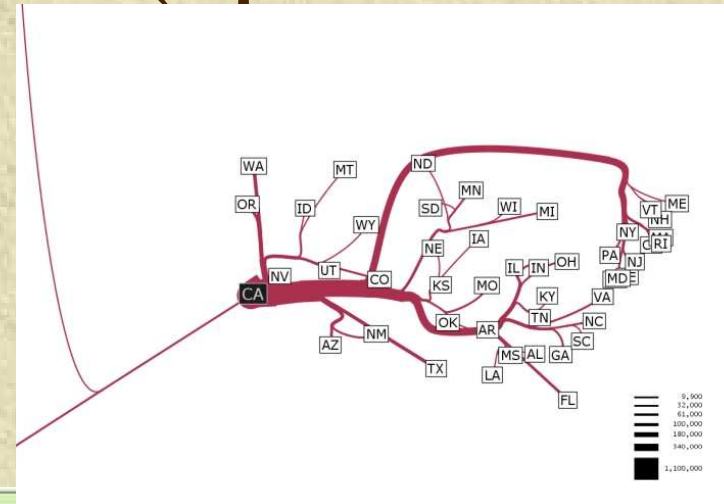
✦ *Derek Gregory*: „academic gaze“ - vlastnění místa skrze jeho pozorování

- Gillian Rose: „ tento vědecký („objektivní“) pohled obsahuje snahu vlastnit, podřídit si jevy, které pozoruje“

✦ Pohledu (zraku) by při geografickém poznávání neměla být přiznávána taková svrchovanost

- využít i jiné smysly – zvláště sluch
  - naslouchání tomu, co lidé říkají
    - ◆ odtud rozvoj kvalitativních metod (rozhovory, dotazníky)

2. Prostorová věda (spatial science)

Prostorová věda (spatial science)

- ✦ Cíl: vysvětlit „prostorové zákony“, ovlivňující rozmístění jevů na zemském povrchu (vč. člověka a jeho chování)
- ✦ Hledány metody, které je možné použít k odhalení prostorových struktur
  - ◆ statistické testy
  - ◆ matematické modelování
  - ◆ lokalizační analýzy...
- ✦ „Vědecký“ přístup
  - ◆ může překonat případnou zaujatost, neobjektivnost pozorovatele
  - ◆ vědec (geograf) = zcela nezúčastněný pozorovatel
    - hledá objektivní vysvětlení
- ✦ Kvantifikace
  - ◆ zvláště používání čísel bylo považováno za „objektivní“ reprezentaci toho, co se děje v reálném světě
    - v kontrastu k subjektivním přístupům – jak intuitivní sauerovské pozorování, tak „konverzační“ elementy terénních průzkumů

Prostorová věda: kritika

- ✦ **Filosofie: pozitivismus**
  - ◆ není schopna vidět to, co není na mapě
- ✦ **Objektivita vědce je falešná**
  - ◆ není možné vystoupit ze sociálního kontextu (status, gender, rasa, ...)
- ✦ **Redukuje metodologii na techniku**
  - ◆ velká pozornost správnému provádění statistických testů a analýz, ale ne tomu, jak jsou získána data, na kterých je test prováděn
- ✦ **Postrádá etický rozměr**
  - ◆ snaží se o vědecké vysvětlení, popsání problému, ale nehledá způsob jak překonat i evidentní diskriminaci, nerovnost
- ✦ **Není relevantní**
  - ◆ nereaguje na společenské, ekonomické a politické problémy
- ✦ **Geografové ztratili zájem o získávání primárních dat v terénu**
  - ◆ statistická analýza sekundárních dat
  - ◆ Ackerman: „terénní výzkum už není nutný (snad jen validace výsledků)“

Prostorová věda: kancelářští geografové

- ✦ Důležité byly (jsou?) matematické a statistické analýzy a modely, ne data, se kterými byly prováděny
- ✦ Místa analyzována z dálky, často bez osobní zkušenosti
  - místo práce v terénu a pozorování
- ✦ Téměř žádný zájem o konstrukci dat, vše jen specifická (úzce chápaná) interpretace dat
- ✦ Současnost: statistické analytické techniky se používají, ale jen jako jedna z metod
  - větší pozornost konstrukci dat
  - vědomí omezené vypovídací schopnosti jak dat, tak i technik

3. REFLEXIVNÍ VÝZKUM

Linda McDowell

REFLEXIVNÍ VÝZKUM

✦ Kritika toho, jak je geografie „dělána“ (hlavně kritika prostorové vědy)

1. Nezabývala se tím, jak se samotní lidé – jednotlivci podílejí na utváření vlastního světa

2. Chyběl „politický“ aspekt výzkumu

- pro koho se výzkum dělá?

- kdo z něj má prospěch?

✦ Odpověď: být reflexivní, věnovat explicitní pozornost vlastním výzkumným přístupům

- koncepční, praktické, politické i etické implikace výzkumu

- co výzkum přináší: (a) nám (výzkumníkům), (b) lidem, které studují, (c) společnosti

1. **Humanistická geografie**

2. **Radikální geografie**

HUMANISTICKÁ GEOGRAFIE

- ✦ Kritická k tomu, jak prostorová věda chápe lidské bytosti
  - ◆ jen předmět výzkum, bez vlastní vůle, zájmů, očekávání a obav, bez tvůrčí síly...
- ✦ *Tuan, Entrikin, Ley, Samuels ...*
- ✦ Chápat jedince v celé jejich složitosti, jako vnímající, myslící, cítící, jednající
  - ◆ odlidštěnou geografii je třeba „zvalidnit“
- ✦ Předmět studia: lidé a jejich vnitřní svět (*inner lives*)
  - ◆ spíše než prostorové struktury a (předpokládané) zákony pozitivistické vědy

HUMANISTICKÁ G.: Metody

- ✦ Jak se dostat blíže k lidem?
- ✦ Jak poznat jejich vnitřní svět (očekávání, ...)?
  - ◆ potřeba nových metod
- ✦ Metody, které by daly nějakou strukturu pro setkávání s lidmi, pro „naslouchání jejich hlasům“
  - ◆ dotazníky
  - ◆ interview
  - ◆ etnografické techniky
    - zúčastněné pozorování
    - odkrývání významů
- ✦ Návrat ke sauerovskému „vnořenému pozorování“, ale s mnohem větší pozorností věnovanou lidem
  - ◆ geografové trávili týdny i měsíce ve společnosti jednotlivců, pozorovali jejich život a diskutovali s nimi, jaké významy pro ně mají jednotlivá místa, prostředí a krajiny

David Ley: Philadelphia

Metoda: interpretativní sociální výzkum

- základem zúčastněné pozorování
- stálý pobyt ve čtvrti (od ledna do července)
- systematická procedura získávání „terénních dat“
  - každodenní zápisky
  - dojmy, události, rozhovory... (nestrukturovaná každodenní zjištění)
- + interview, policejní zprávy, zprávy místních úřadů...
- + pozorování – graffiti, zničená auta, opuštěné domy

Pestrá směs dat (konstrukce) i způsobů jejich interpretace

- „interpretativní geografie“

Etika a hodnoty ve výzkumu

- ✦ Etické otázky – velmi důležité díky těsnému vztahu geografa a komunity, kterou studuje
  - ◆ otázky osobního vztahu k projektu, k lidem a místům
  - ◆ Jak osobnost „výzkumníka“ ovlivňuje způsob provádění výzkumu?
  - ◆ Jak on/ona reprezentuje lidi, se kterými pracuje?
- ✦ **J. Rowles:** studium geografických zkušeností stárnoucích lidí
  - ◆ poslední „přítel“ umírajícího Stana, přeje si, aby Stan nezemřel, aby mohl dokončit výzkum, ale vyčítá si tento způsob myšlení
  - ◆ není žádný obecný návod, jak odpovědět na tyto otázky
  - ◆ na míle daleko od odlidštěné prostorové vědy

Subjektivita „výzkumníka“

- ✦ Sauer: moje subjektivita nehraje roli
- ✦ prostorová věda: objektivní metody, nezávislé na tom, kdo je provádí
  - ◆ *Abler*: „osobní život musí být zcela oddělen od vědeckého výzkumu“
- ✦ Humanistická G: osobnost výzkumníka (geografa) je stejně významnou součástí procesu výzkumu jako teorie, data a metody.
  - ◆ *Anne Buttimer*: „osobní hodnoty nemohou být nikdy zcela odděleny od koncipování, provádění a vyhodnocování výzkumu“.
  - ◆ Navíc je zbytečné se o to pokoušet, protože se tím připravujeme o důležité východisko pro etické hodnocení (a také tím omezujeme tvořivost).

RADIKÁLNÍ GEOGRAFIE

- ✦ *Antipode*, 70. léta
- ✦ sociální a environmentální problémy, chudoba, diskriminace, nespravedlnost...
- ✦ počátky: jen „mapování“ nerovnoměrného rozložení bohatství a moci
- ✦ brzy přijetí teorie ze západního marxismu
  - *David Harvey* (1973): *Social Justice and the City*
- ✦ Metody: dotazníky, i statistická data (kvantitativní)
  - příliš se nelišily od starší, pozitivistické geografie
  - ale lišil se cíl: kritika, boj proti nespravedlnosti, hledání řešení
- ✦ Koncepčně i politicky více „radikální“ a „nová“ než humanistická geografie, metodologicky ne

William Bunge: Detroit

✦ „*Society for human exploration*“

✦ terén: vnitřní město, slumy

✦ pobyt v místě nebo časté návštěvy

✦ hlavní cíl: pomoci diskriminovaným skupinám, najít a realizovat řešení jejich problému

- např. místa, kde dochází k dopravním nehodám zraňujícím děti

✦ „*advocacy geography*“

✦ řešení: působit na místní úřady, aby podnikly potřebné kroky; pokud ne, zakládali občanské skupiny s místními obyvateli a sami realizovali projekty.

✦ výzkum „zdola“, zaměřený na konkrétní, aktuální problémy

✦ společné s humanistickou G: „ponoření se“ do komunity

- místní lidé jako aktivní tvůrci jejich prostředí, ne příjemci „diktátu“ vědeckých zákonů.

Radikální geografové...už ne tak radikální?

- ✦ reformisté x revolucionáři
- ✦ radikální aktivismus v ulicích x radikální teoretizování na univerzitách
- ✦ ***Jürgen Habermas***: kritická věda
  - ◆ geografie: být nejen kritický, ale i sebekritický, tj. hodnotit metody, kterými docházím k poznání
  - ◆ větší pozornost metodologii

FEMINISTICKÁ GEOGRAFIE

- ✦ vznikla v 70. letech s cílem dokumentovat odlišné prostorové chování a vnímání žen
- ✦ rychle vyrostla v zásadní kritiku nerovných rolí žen a mužů ve společnosti
  - „genderová dělba urbanizovaného prostoru“ (McDowell)
- ✦ potřeba nových metod: jak dosáhnout toho, aby byly slyšet hlasy těch, kdo se bojí diskriminace nebo i skrytě trpí násilí?
  - osobní zaujetí, ponoření do tématu („*intenzivní výzkum*“)
  - kvalitativní výzkum, nekvantifikovatelná data
  - hloubkové rozhovory, „orální historie“, životní příběhy

REFLEXIVNÍ VÝZKUM – srovnání s tradiční (Saueroovskou) geografíí

- ✦ není možné oddělit výzkum od osobního života, postavení ve společnosti
  - separace každodenního života a „terénu“ je nemyslitelná
- ✦ před vlastním výzkumem snaha získat co nejvíce informací, připravit otázky
- ✦ „terénem“ jsou často malé lokality „tady doma“
  - nákupní centrum, centrální město, ghetto...
- ✦ snaha důkladně poznat místa a lidi (stejně jako Sauer)
- ✦ silně proaktivní
  - vymýšlení nových nástrojů výzkumu (jak získat data...)
- ✦ při zpracování výsledků považuje za důležité věnovat kapitulu metodologii